

„Az anyám és én” Ferdinandy György:
Egy sima, egy fordított
Magyar Napló – Írott Szó
Alapítvány, Bp., 2010.

*Csak azért volt ő olyan szép,
Hogy ő engem megteremjen,
Hogy ő engem megfogadjon
S aztán jöjjön a pokol.*
(Ady Endre: *Az anyám és én*)

Mindig tiszteltem azokat a költőket, akik igaz és szép verset írtak az édesanyjukról. A költő „kifejezi az érzelmeit”, de nemcsak költészetből, hanem érzelmi kultúrából is vizsgáljuk. Könnyei még nem hatnak meg – a megrendítő műhöz jól választott szavak, megszerkesztett mondatok és lélekbe ható jellemzések kelljenek. S milyen legyen az anya regénye? Ferdinandy György régóta kedves író, és fölöttébb izgatott, hogyan írja meg ő az édesanyját regényben. A versnél lényegesen több információval, az egész családra kiterjedő történetekkel, kortörténeti hűséggel, az anya kilencven évének alapos ismeretében. Érzékeljük, hogy a huszadik század történelmi tragédiái miként hatottak az egyénre, hogyan készítették helytállásra a családfelelő szerepére kényszerült anyát. Közben azt is megsejtjük, milyen érzelmek formálódtak a fiúban a szülője iránt. Könnyű kimondani a világ legnagyobb közhelyét: mindig szerette anyját, emlékében ma is szereti. De mi mindennel együtt, milyen gyanakvásokkal olykor, s egyáltalán, mi mindennek az ellenére? Miért neheztelt rá sokáig, s mégis, miért hálás neki elsősorban? Mi jut eszébe róla: a főzőkanál, amellyel elpüfölte, ha rosszkodott? Az orvos apa hiánya, akitől már a negyvenes évek első felében elvált a rátarti asszony, és apátlanságra ítélte így a gyerekeit? A kézikocsi, amellyel a telitalálatot szenvedett budai házból Pestre húzták-vonták a két kistestvérrel együtt a motyójukat? A csalódott anya hirtelen hazautazása Franciaországból a hatvanas évek közepe felé az éppen valóni készülő fiútól, aki 1956 vége óta külföldön élt? Vagy az világlik-e föl az író tudatában: anyjának köszönheti, hogy a világ csavargójaként, francia, német és spanyol íróból, fordítóból, könyvügyönből és kritikusból végül mégiscsak magyar író lett?

A mű egyik-másik részletét folyóiratokban olvastam már, s novellának hittem. Most már látom, hogy ezekből az önmagukban is kerek történetekből miként állt össze az emlékiratszerű regény, az anya regénye, mely egyúttal az író és a kor története is.

„A dolgok csak akkor történnek meg, ha elmesélem őket” – olvasom Ferdinandy György új regényében. Többen megírták már, hogy Ferdinandy György a kor legjobb elbeszélője, azaz mesélője közé tartozik. A fenti Ady-

mottó alapján véve „ül”, de hozzá kell tennem: Ferdinandy alaphangja akkor is tartalmaz valaminő derűt, amikor világa fölött sötét felhők tornyosulnak. És Illyés vagy Márai óta legjobban ő *meséli el* a vele megtörtént dolgokat, fikciók, színes fantáziaelemek nélkül, nagy megjelenítő erővel, lélektani érzékkel s mindig érdekesen. Nem véletlenül: elképesztően sok elmesélőnivaló van a tarsolyában. Nemcsak azért, mert emigráns íróként rengeteg érdekes dolog történt vele – ez több nemzedéktársáról, például Kabdebó Tamásról vagy az ezredfordulón meghalt költőbarátjáról, Thinsz Gézáról is elmondható. Ferdinandy György írásainak van valami titkuk – *bukéjuk*, mondaná a borissza. Az, hogy *hogyan* meséli el a történeteket – és főként az embereket. (Apja regényét is megírta már.) Tömörségében és lényeglátásában Bertha Bulcsuhoz hasonlítanám hamarjában. Ferdinandyknak is csodálatos érzéke van ahhoz, hogy valamilyen apró részlettel jellemezzen valakit, nemcsak a küllemével, viselkedésével, családi, egzisztenciális helyzetével – hanem azzal például, hogy mit tart fontosabbnak a testi jólétének, az „anyagiaknál”, a társadalmi rangnál, még a létbiztonságnál is. Az anyának a látható jelek szerint a hegyoldalban meghúzódó kertes otthon a legkedvesebb, az orgonabokrokkal, a madarakkal, a virágokkal és a morgós kutyával. A mű ezt a látszatot bontja le fokról fokra: megtudhatjuk, hogy magányossága és általános mizantropiája ellenére a szeretet benne a legerősebb – ez eltette kilencven éven át.

A mű voltaképpen két ember regénye: az anyáé és a fiúé. Az író életrajza is kibontakozik a lapokon, kicsit bujkálva: a családfa ágairól rengeteg név előforog a könyvben, valóságos fölmenők, rokonok, sógorok és ismerősök nevei – de a Ferdinandy név, ez a szinte törzskönsnek mondható magyar név egyszer sem található meg a regényben, csupán a címlapon. Az anyai ág német eredetű – s a szerző nem is használja művében szülőjére vonatkoztathatóan a minden tollforgatónál fontos *anyanyelv* szót; ez az ő esetében afféle „quasi”-anyanyelv. Sok mindent nem mond ki „direktben” az író: a történetekből, a viszonyokból sejthető csupán, hogy az anya sorsát valamiképpen a bajor eredete is meghatározza. Az apai ágon is előfordulnak németes nevek, de a férfiág lényegében magyar. A Ferdinandyak tökéletesen *ittthon* voltak az elmúlt két évszázadban, ameddig csak visszavezethető a családfa. Az anya ősei hozzájuk képest ide származott németek – bajorok, elzásziak. A körmeszadaktáig védett Sas-hegyi otthon mégis az anyáé. *Én ittthon vagyok* – vágja oda a jöttment hatalmaskodóknak, amikor ki akarják tenni házából. Az anya mégis idegennek érzi magát a magyar világban – talán ezért is válik el férjétől, és gyerekeiben ezért sejt sokáig valami leküzdhetetlen idegenséget. Az asszony mégis annak

szenteli életét, hogy a nagyapai örökséget, a budai házat, ahonnet '44 végén gyerekeivel együtt kibombázták, újjáépítse, megmentse a rokonoktól, az elkótyavetyéléstől és a különféle betelepülöktől, köztük egy kék parolis őrnagytól (akit a forradalom napjaiban bújtat, mert retteg a forradalmároktól). A kitelepítések éveiben elintézi az árvaszéken, hogy a házat legidősebb fiának nevére írják, így elkerüli a Hortobágyra toloncoltatást. De amíg a majdani író föl nem nő, vele és kisebb testvéreivel ridegen bánik, mintha nem szeretné őket, sőt, legnagyobb fiától mintha szabadulni szeretne: '45-ben a vöröskereszttel belga nevelőszülőkhöz juttatja ki; amikor hazajön, falura küldi, majd két évvel később egy papi internátusban helyezi el – szerencsére onnet eltanácsolják. A rakoncátlan fiú ügyyel-bajjal érettségizik. Ő is éppúgy autóbuzskalauz lesz, mint az anya, de a nyugtalan szellemű írójelölt 1956 végén elhagyja az országot.

Az *Egy sima, egy fordított* cím picit megtévesztő: a hosszú életű édesanya története nem olyan szabályos rendben pereg le, mint a német nevű nagymama kötötűi nyomán az érmelegítők, sálak kötőssorai. A cím a régi vágású budai családokban élő asszonyok életformájára utal ugyan, de sokkal inkább a nagymamáéra, mint az anyáéra. Ez hozzátartozik Ferdinandy humoros túlzásokkal fűszerezett előadásmódjához, veleszületett vagy kalandos élete során szerzett ironikus szemléletéhez, amelynek fontos tartozéka a viszonylagosság iránti érzék. A mai nemzedékhez képest a XX. század elején

született anya régimódi asszony, de a maga korában modern, öntudatos személyiségnek számított. Teniszezett, nyelveket tanult, állást vállalt. A szokványos úriasszonyok sorából kitörni vágyó, „feminista” természetéhez nem a horgolótűs életforma illett. Hogy mit tartott többre a testi jólétnél és a biztonságnál is? – A történet éppen erről szól. Az otthont, a budai hegyoldalon fölépített s újjáépített kertes házat. Amellett, hogy öröme telt benne, azért tartotta meg az anya mindenáron, hogy hazacsábítsa nagyfiát Nyugat-Európából, majd az amerikai trópusokról. Szívósan, szinte rögeszmésen, de az érzelmes szavakkal takarékosan. Először mint 1963-ban amnesztiát kapott emigránst („disszident”) csábítja haza, aztán mint egyre gyakrabban hazalátogató író, aki a magyar nyelv művésze lett, a huszadik századi magyar sors távlatos rálátású ismerője. „Végül is mindent tőle kaptam. Még a házat is, ahol élek” – így summázza anyja történetét az író. Emlékeinek mozaikját úgy rakta össze a regény ritmikus ismétlődő motívumaival, hogy egy nyomozati folyamat záruljon le az olvasó képzeletében: a látszólag rideg természetű, küzdelmes életű, idegennek érzett környezetéből kitörni akaró anya mindig a saját, sok mindentől veszélyeztetett otthonáért harcolt, amelybe a fia egyszer végleg hazatér. Bár későn, elérte szándékát. Története így lett a szeretet regénye.

Alföldy Jenő

Július